

UOK: 631.862.1+633.174

JUWERINIŇ ÓSIWI HÁM RAWAJLANÍWÍNA ORGANIKALÍQ TÓGINLERDIŇ TÁSIRI

Sayimbetov Alisher,
a.x.i.f.d., professor

S.Janabaeva,

Qaraqalpaqstan awil xojalığı hám arotexnologiyalar instituti, 1-kurs magistrant

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17537122>

Annotaciya. Maqalada Qaraqalpaqstan Respublikasında juweri jetistiriwde organikalıq tóginler qollaw arqalı joqarı ónim alıw hám organikalıq tóginlerdiŇ juweriniŇ osiwi hám rawajlanıwına tásiri úyrenilgen.

Kalit sózler: organikalıq tóginler, qaramal qıyı, qoy qıyı, tawıq qıyı, juweri, ózip-rawajlanıwı.

Abstract. The article examines the application of organic fertilizers in sorghum cultivation in the Republic of Karakalpakstan to obtain high yields and the influence of organic fertilizers on sorghum growth and development.

Keywords: organic fertilizers, cattle manure, sheep manure, chicken manure, corn, self-development.

Kirisiw. Juweri diyqansılıqta keŇ tarqalğan dánli eginler arasında 5-orındı iyeleydi. Juweri jetistiretuğın tiykarğı mámleketler Hindistan, Sudan, AQSh hám basqa mámleketlerde keŇ maydanlarda egilip kelnekte. Juweri eginini maydanı boyınsha biyday, Salı, arpa hám mákkeden keyingi orında turadı. Dúnya boyınsha juweriniŇ egin maydanı 47-50 mın gektardı quraydı. Juweri qúrqaqshılıqqa, shorğa shıdamlı bolıp, Ózbekistan sharayatında Qaraqalpaqstan Respublikası, Xorezm hám Buxara walayatlarında hámde Fergana walayatında kóp ushraydı. Juweri mámleketimizde azıq-awqat hámde ót-jem eginini sipatında keŇ qollanıladı.

J.B.Fayzimurodov, D.E.MirzaraximovlardıŇ [1; 2] mağlıwmatlarına qarağanda, Házirgi kúnde Ózbekstanda júweriniŇ 9 sorti jetistiriledi. Aq júweri ónimdarlığı eki sortta sezilerli dárejede ózgerip, ónimdarlıq kórsetkishleri ádette egin sortlarınıŇ biologiyalıq ózgesheligi, egiw múddeti hám norması, suwğarıw, tóginlew hám basqa faktorlar kúshli tásir kórsetedi. Tájiriybede dán ónimdarlığı Ózbekistan 5 sortında egiw múddeti hám normasına baylanıslı 48,7-59,7 c/ga ga shekem ózgerdi, Ózbekistan 18 sortında bolsa bul kórsetkish 63,7-75,6 c/ga di quradı. Ózbekstan 5 sortında eŇ joqarı ónimdarlıq egiw múddeti apreldiŇ 2-on kúnliginde egiw variantlarında, 138 mın túp sanında, Ózbekstan 18 sortında bolsa eŇ joqarı ónimdarlıq egiw múddeti apreldiŇ 2-on kúnliginde, 110 mın túp qalınlığında alındı.

Qur‘aqshılıqqa hám ıssıǵa shıdamlı. Ósimligi -1°C da nabit boladı, $30-40^{\circ}\text{C}$ ıssıǵa shıdaydı. Jaqtılıq súyiwshi, qısqa kún ósimligi. Duzǵa shıdamlı. Ósiw dáwiri 75-100 kún. Báharde (aprel-may) temperatura $13-15^{\circ}\text{C}$ bolganda keń qatarlap egiledi (qatar araları 60, 70 sm). Tuqım sebiw norması 5-10 kg/g, tuqımlar 3-5 sm tereńlikke egiledi, nál qalınlıǵı hár gektarda 70-100 mın túpke baradı. Ekiilgen tuqımlar 10-15 kúnde ósip shıǵadı, 25-30 kúnnen keyin túplanadı, 40-50 kúnde sort oraw dáwirine kiredi, shaqa shıǵarıw dáwiri 55-65 kúnge baradı, shaqa shıqqannan keyin 5-6 kún ótip gúlleydi [3].

Respublikamızda juweri jetistiriw hám onıń zúraátligin asırıw, jetistiriw texnologiyaların sort qásiyetleri hámde topıraq sharaytların esapqa alınǵan halda islep shıǵarıw azıq-awqat qáwipsizliginiń eń úlken mashqalalardıń bırı. Respublikamızda juweri jetistiriw jıldan-jılǵa asıp barmaqda. Juweriniń osiwi hám rawajlanıwında organikalıq tóginler qollaw hám ekologiyalıq taza ónim jetistiriw úlken maqset etip qoyılǵan.

Materiallar hám usıllar. Atız tájiriwbeleri Qaraqalpaqstan Respublikası Nókis rayonı “Daniyar” fermer xojalıǵınıń shorlangan topıraqları sharayatında ótkerilmekte. Izleniw atız jaǵdayında alıp barılıp, bunda «Dala tajriybalarını o‘tkazish uslubları» (O‘zPITI, Toshkent 2007) hám B.A.Dospexovtıń “Методика полевого опыта” (Москва, 1985) metodikalıq qollanbaları tiykarında alıp barıldı. Izleniwlerde mineral tóginler hám olarǵa qosımsha qaramal qıyı, tawıq qıyı, qoy (eshki) qıyı hár túrli normalarda qollanılǵan halda tájiriwbeler alıp barılmaqda.

Nátiyjeler. Juweri jetistiriwde organikalıq tóginlerdiń topıraq onımdarlıǵına hám ásirrese ósimliktiń ósip-rawajlanıwına tásiiri úlken. Organikalıq tóginler topıraq strukturasını hám basqada qásiyetlerin jaqsılaydı hám ıǵallıqtı saqlap, topıraқтаǵı paydalı mikroorganizmler jumısın asıradı. Bul ósimliklerge unamlı tásir etip, júweriniń jaqsı ósip-rawajlanıwın támimleydi.

Juweri jetistiriwde organikalıq tóginler qaramal qıyı, qoy qıyı, tawıq qıyı qollanılǵanda juweriniń osiwi hám rawajlanıwına tásiiri anıqlandı hám tómendegi 1-kestede keltirilgen.

Juweri jetistiriwde organikalıq tóginler qollawdıń juweriniń osiwi hám rawajlanıwına tásiiri boyınsha tájiriwbelerde tiykarınan júweri ósimliginiń boyı hám japıraqlar sanı boyınsha maǵılıwmatlar alındı.

Júweriniń ósip-rawajlanıwına organikalıq tógilerdi qollawdıń tásiiri

№	Ósimlik boyı (sm)					Japıraqlar sanı, dana
	2.06	2.07	3.08	3.09	3.10	
1	6,98	44,04	84,1	129,44	178,7	12,2
2	7	43	85,4	128,4	178,4	11,9

**“OROL BO‘YI SHAROITIDA QISHLOQ XO‘JALIK EKINLARI
SELEKSIYASI, URUG‘CHILIGI VA AGROTEKNOLOGIYALARIDA
DOLZARB MUAMMOLAR VA ULARNING INNOVATSION YECHIMLARI”
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman**

3	9,2	53,3	106,9	159,4	180,6	13,52
4	10,6	56	113,6	169,8	189,6	14,32
5	10,9	60,1	118,2	173,7	190,1	13,84
6	12,5	64,6	125,7	182,1	202,3	14,96
7	9,58	52,68	107,8	158,96	180,95	13,12
8	10,7	57,7	115,4	171,2	197	14,4

Juwerı jetıstırırwde hár qıylı organıkalıq tógınlerdı qollanğamızda hár bır variantda tómendegıshe kórsetkishlerge erısıldı: bunda tıykarınan kontrol-1 N-200; P-120; K-100 mineral tógınler qollanılgan 1-variantta ósımlik boyı 3-oktyabr jağdayına 178,7 sm, japıraqlar sanı bolsa 12,2 dana, kontrol-2 N-150; P-105; K-75 variantında ósımlik boyı 178,4 sm hám japıraqlar sanı bolsa 11,9 dana, 3-variantda qaramal qıyı 10 t/ga qollanğanda ósımlik boyı 180,6 sm hám japıraqlar sanı bolsa 13,52 dana, 4-variantda qaramal qıyı 20 t/ga qollanğamızda ósımlik boyı 189,6 sm japıraqlar sanı bolsa 14,32 dana, 5-variantda tawıq qıyın 7 t/ga qollanılğanda ósımlik boyı 190,1 sm, japıraqlar sanı bolsa 13,84 dana, 6-variantda tawıq qıyınan 14 t/ga qollanğamızda ósımlik boyı 202,3 sm hám japıraqlar sanı bolsa 14,96 dana, 7-variantda qay qıyı 10 t/ga qollanğamızda ósımlik boyı 180,95 sm, japıraqlar sanı bolsa 13,12 dana, 8-variantda qoy qıyınan 14 t/ga qollanılğanda ósımlik boyı 197 sm hám japıraqlar sanı bolsa 14,4 dananı quradı. Tájırıybede alınğan mağlıwmatlarına qarağanda, biz tógın berilgen variantlardagı juwerı ósımlıgınıń vegetaciya dáwırı dawamında organıkalıq tógınler berilmegen variantlarğa salıstırğanda ósımliktiń ósiwi hám rawajlanıwına namlı tásir etetuğınlıgın baqladıq.

Tıykarınan ósımlik boyı hám japıraqlar sanı boyınsha kórsetkishler 6-variantda tawıq qıyınan 14 t/ga qollanılganda joqarı bolğanlıgı anıqlandı. Bul varianttı kontrol-1 variantına salıstırğanda ósımlik boyı 23,6 sm ge hám japıraqlar sanı bolsa 2,76 danağa, kontrol-1 variantına salıstırğanda bolsa sáykes halda 23,9 sm hám 3,06 danağa joqarı bolğanlıgı anıqlandı. Sonday-aq, basqa organıkalıq tógınler qollanılgan variantlarğa salıstırğansa 5,3-21,7 sm hám 0,56-1,84 danağa joqarı boldı.

Ulıwma aytqanda, tawıq qıyı qollanılgan variantlarda júweriniń ósip-rawajlanıwı ushın qolay sharayat jaratılıwı nátiyjesinde joqarı kórsetkishlerge erisildi.

Juwmaqlaw. Organıkalıq tógınler topıraq ónimdarlıgın asıradı hám eginlerdiń jaqsı ósip-rawajlanıwın táminleydi. Juweriniń intensiv agroteknikasında shirigen qıy qollanıw joqarı ónimdarlıq hám topıraq strukturası ushın úlken áhmiyetke iye. Sonıń ushın organıkalıq tógınler juweriniń jedel ósip-rawajlanıwına unamlı tósir etip, joqarı kórsetkishler alıwı áminlendi.

Paydalanган ádebiyatlar dizimi:

1. Fayzimurodov J.B., Mirzaraximov D.E. Oq jo‘xori ahamiyati va respublikamizda hozirgi kunda yetishtirilish surati. Science and innovation in the education system International scientific-online conference. 2023. 32-35 bet.
2. Fayzimurodov J.B. Oq jo‘xorining hosildorligiga ekish muddati va me‘yorilarining ta‘siri. O‘zbekistonda aqlli qishloq xo‘jaligini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari. Volume 4 | SamTSAU Conference | 2023. 522-526 bet.